

VI. Szórványemlékek

I. Külföldi szórványemlékek

I. Külföldi szórványemlékek

1) mohamedán források

I. Külföldi szórványemlékek

1) mohamedán források

– útleírások (10–11. sz.)

I. Külföldi szórványemlékek

1) mohamedán források

- útleírások (10–11. sz.)
  - Ibn Ruszta: *A becses drágaságok könyve*
  - Al Gardízi: *A híradások ékessége*
  - Al Bakrí: *Az utak és országok könyve*

I. Külföldi szórványemlékek

1) mohamedán források

- útleírások (10–11. sz.)
  - Ibn Ruszta: *A becses drágaságok könyve*
  - Al Gardízi: *A híradások ékessége*
  - Al Bakrí: *Az utak és országok könyve*
- *magyar, kündü, gyula*

I. Külföldi szórványemlékek

1) mohamedán források

- útleírások (10–11. sz.)
  - Ibn Ruszta: *A becses drágaságok könyve*
  - Al Gardízi: *A híradások ékessége*
  - Al Bakrí: *Az utak és országok könyve*
- *magyar, kündü, gyula*

2) bizánci (görög) források

I. Külföldi szórványemlékek

1) mohamedán források

- útleírások (10–11. sz.)
  - Ibn Ruszta: *A becses drágaságok könyve*
  - Al Gardízi: *A híradások ékessége*
  - Al Bakrí: *Az utak és országok könyve*
- *magyar, kündü, gyula*

2) bizánci (görög) források

- Konstantinos: *A birodalom kormányzásáról* (950-1)

I. Külföldi szórványemlékek

1) mohamedán források

- útleírások (10–11. sz.)
  - Ibn Ruszta: *A becses drágaságok könyve*
  - Al Gardízi: *A híradások ékessége*
  - Al Bakrí: *Az utak és országok könyve*
- *magyar, kündü, gyula*

2) bizánci (görög) források

- Konstantinos: *A birodalom kormányzásáról* (950-1)
törzsnevek, helynevek, személynevek

I. Külföldi szórványemlékek

3) nyugati (latin) források

I. Külföldi szórványemlékek

3) nyugati (latin) források

– Liutprand: Antapodosis

I. Külföldi szórványemlékek

3) nyugati (latin) források

- Liutprand: Antapodosis
  - *hui-hui*

II. Hazai szórványemlékek

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg *oklevelek*

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg *oklevelek*

– szűkebb értelemben: csak jogi iratok

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg *oklevelek*

- szűkebb értelemben: csak jogi iratok
- tágabb: minden 1526 előtti hivatalos írás

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

- szűkebb értelemben: csak jogi iratok
- tágabb: minden 1526 előtti hivatalos írás királyi udvar (Szent István korától)

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

- szűkebb értelemben: csak jogi iratok
- tágabb: minden 1526 előtti hivatalos írás

királyi udvar (Szent István korától)

fordulópont: **III. Béla** rendelete (1181)

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

- szűkebb értelemben: csak jogi iratok
- tágabb: minden 1526 előtti hivatalos írás

királyi udvar (Szent István korától)

fordulópont: **III. Béla** rendelete (1181)

> *királyi kancellária* (udvarban)

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

- szűkebb értelemben: csak jogi iratok
- tágabb: minden 1526 előtti hivatalos írás

királyi udvar (Szent István korától)

fordulópont: **III. Béla** rendelete (1181)

- > *királyi kancellária* (udvarban)
- > *hiteleshelyek* (egyházi központokban): ~80

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**
fajtái:

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

fajtái:

– fennmaradásuk formáját tekintve

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

fajtái:

- fennmaradásuk formáját tekintve
eredeti v. másolat

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

fajtái:

- fennmaradásuk formáját tekintve
eredeti v. másolat
- hitelességüket tekintve

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

fajtái:

- fennmaradásuk formáját tekintve
eredeti v. másolat
- hitelességüket tekintve
hiteles (valódi) v. hamis

II. Hazai szórványemlékek

Államigazgatáshoz kapcsolódnak
főleg **oklevelek**

fajtái:

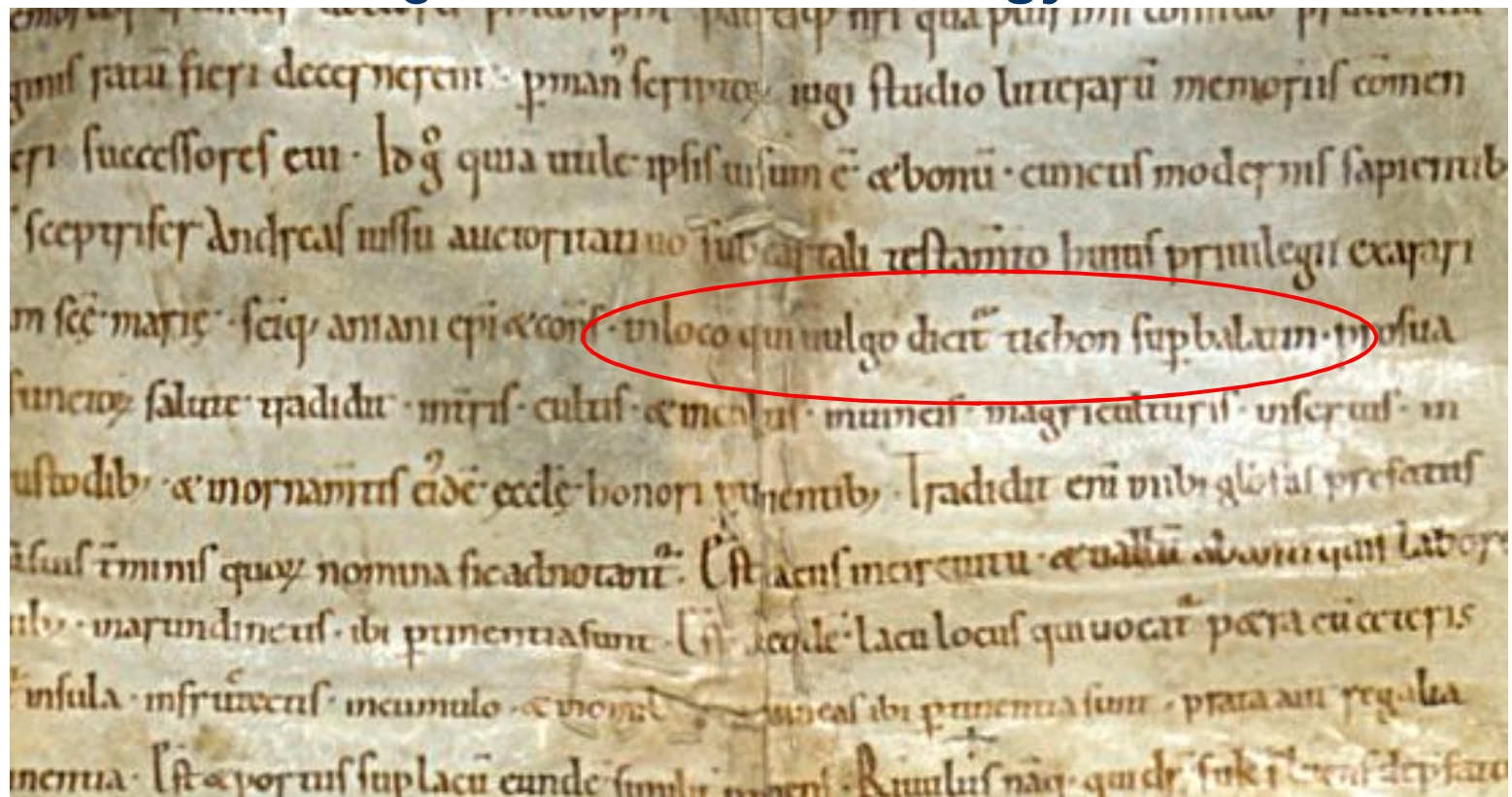
- fennmaradásuk formáját tekintve
eredeti v. másolat
  - hitelességüket tekintve
hiteles (valódi) v. hamis
- nyelvük: szinte kivétel nélkül **latin**

II. Hazai szórványemlékek

De: a latin szövegben előfordulnak *magyar szavak*

II. Hazai szórványemlékek

De: a latin szövegben előfordulnak **magyar szavak**

II. Hazai szórványemlékek

- Unde itaque xpistianissimus sceptrifer Andreas iussu auctoritatio sub cartali testamento huius priuilegii exarari edixit • thomo presente seriatim monstrante • quicquid ad ecclesiam sanctę marię • sanctique aniani episcopi & confessoris • in loco qui uulgo dicitur **tichon** super **balatin** • pro sua & coniugis • filiorum filiarumque & omnium parentum suorum uiuorum siue defunctorum salute tradidit • in terris • cultis • & incultis • in uineis • in agriculturis • in seruis • in ancillis • in equis • in bubus & ouibus • & porcis •

II. Hazai szórványemlékek

- Ezért tehát András, a legkeresztényibb jogarviselő, hatalmánál fogva elrendelte, hogy adományozsának írásbeli bizonyosságául feljegyeztessék mindaz, amit saját és felesége, fiai és leányai, továbbá minden élő és elhunyt hozzátartozója lelki üdvéért a Szűz Mária és Szent Ányos püspök és hitvalló tiszteletére szentelt, a nép nyelvén **tichon**-nak nevezett, a **balatin** fölé magasodó helyen épült egyháznak adományozott, miként ezt a jelen oklevél sorra veszi, úgymint a megművelt és parlagon fekvő földeket, a szőlőket,

II. Hazai szórványemlékek

Szórványemlékek **definíciója:**

II. Hazai szórványemlékek

Szórványemlékek **definíciója:**

idegen (főleg latin) szövegbe ágyazottan, elszórtan (szinte zárványként) magyar nyelvű elemek (főleg szavak, néha szintagmák) fordulnak elő

II. Hazai szórványemlékek

Szórványemlékek **definíciója:**

idegen (főleg latin) szövegbe ágyazottan, elszórtan (szinte zárványként) magyar nyelvű elemek (főleg szavak, néha szintagmák) fordulnak elő

Miért így rögzítették az oklevélben?

II. Hazai szórványemlékek

Szórványemlékek **definíciója:**

idegen (főleg latin) szövegbe ágyazottan, elszórtan (szinte zárványként) magyar nyelvű elemek (főleg szavak, néha szintagmák) fordulnak elő

Miért így rögzítették az oklevélben?

a) nem lehet lefordítani

II. Hazai szórványemlékek

Szórványemlékek **definíciója:**

idegen (főleg latin) szövegbe ágyazottan, elszórtan (szinte zárványként) magyar nyelvű elemek (főleg szavak, néha szintagmák) fordulnak elő

Miért így rögzítették az oklevélben?

a) nem lehet lefordítani

de: vannak olyanok, amik lefordíthatók

II. Hazai szórványemlékek

Szórványemlékek **definíciója:**

idegen (főleg latin) szövegbe ágyazottan, elszórtan (szinte zárványként) magyar nyelvű elemek (főleg szavak, néha szintagmák) fordulnak elő

Miért így rögzítették az oklevélben?

a) nem lehet lefordítani

de: vannak olyanok, amik lefordíthatók

b) azonosító (jogbiztosító) funkciójuk miatt

II. Hazai szórványemlékek

Fekete-ér

II. Hazai szórványemlékek

Fekete-ér

*Nigra Vena, Vena Nigra, Rippa Nigra,
Rivulus Niger, Rivus Niger*

II. Hazai szórványemlékek

Fekete-ér

*Nigra Vena, Vena Nigra, Rippa Nigra,
Rivulus Niger, Rivus Niger*

De: visszafordítás!

II. Hazai szórványemlékek

Fekete-ér

*Nigra Vena, Vena Nigra, Rippa Nigra,
Rivulus Niger, Rivus Niger*

De: visszafordítás!

Fekete-ér, -patak, -víz, -jó, -ügy, -árok, -séd

II. Hazai szórványemlékek

Fekete-ér

*Nigra Vena, Vena Nigra, Rippa Nigra,
Rivulus Niger, Rivus Niger*

De: visszafordítás!

↓
Fekete-ér, -patak, -víz, -jó, -ügy, -árok, -séd

II. Hazai szórványemlékek

Fekete-ér

*Nigra Vena, Vena Nigra, Rippa Nigra,
Rivulus Niger, Rivus Niger*

De: visszafordítás!

↓
Fekete-ér, -patak, -víz, -jó, -ügy, -árok, -séd

eredeti (népnyelvi) forma használatához érdek!

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

a) közszóí elemek helyek leírására

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek ***kevertnyelvűsége***
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

a) közszói elemek helyek leírására

1055: *ad kurtuel fa*

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

a) közszóí elemek helyek leírására

1055: *ad kurtuel fa*

~ máskor latinul: *arbor piri*

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek ***kevertnyelvűsége***
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

a) közszói elemek helyek leírására

1055: *ad kurtuel fa*

~ máskor latinul: *arbor piri*

ad aruk fee ~ *ad caput rivuli*

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek **kevertnyelvűsége**
= hibrid szövegek

Ez több szinten is megnyilvánul:

a) közszói elemek helyek leírására

1055: *ad kurtuel fa*

~ máskor latinul: *arbor piri*

ad aruk fee ~ *ad caput rivuli*

ad nogut ~ *ad viam magnam*

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

b) latin szó utal arra, hogy magyar név következik

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek ***kevertnyelvűsége***
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

b) latin szó utal arra, hogy magyar név következik
in loco, qui *uulgo* dicitur tichon

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

b) latin szó utal arra, hogy magyar név következik
in loco, qui *uulgo* dicitur tichon
‘közönségesen, magyarul’

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

c) a helyfajtájának megjelölése a szövegben

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek ***kevertnyelvűsége***
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

c) a hely fajtájának megjelölése a szövegben

fluvius Hernad, possessio Lak, villa Wyfolu

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

c) a helyfajtájának megjelölése a szövegben

fluvius Hernad, possessio Lak, villa Wyfolu

magyar szóval:

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

c) a helyfajtajának megjelölése a szövegben

fluvius Hernad, possessio Lak, villa Wyfolu

magyar szóval:

patak Fywzerpatak, beerc Akasztobeercz

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

d) magyar szó toldalékok alakban a szövegben

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

d) magyar szó toldalékok alakban a szövegben
venit ad *Balwankure*

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

d) magyar szó toldalékok alakban a szövegben
venit ad *Balwankure*
venit in *Houdon*

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

d) magyar szó toldalékok alakban a szövegben

venit ad *Balwankure*

venit in *Houdon*

ad *castelic* et *feheruuaru rea* *meneh hodu*
utu rea

II. Hazai szórványemlékek

következmény: oklevelek *kevertnyelvűsége*
= *hibrid szövegek*

Ez több szinten is megnyilvánul:

d) magyar szó toldalékok alakban a szövegben

venit ad *Balwankure*

venit in *Houdon*

ad *castelic* et *feheruuaru rea* *meneh hodu*

↓
utu rea

II. Hazai szórványemlékek

Tihanyi apátság alapítólevele

II. Hazai szórványemlékek

Tihanyi apátság alapítólevele

I. Endre, 1055

II. Hazai szórványemlékek

Tihanyi apátság alapítólevele

I. Endre, 1055

első hiteles, első eredeti oklevél

II. Hazai szórványemlékek

Tihanyi apátság alapítólevele

I. Endre, 1055

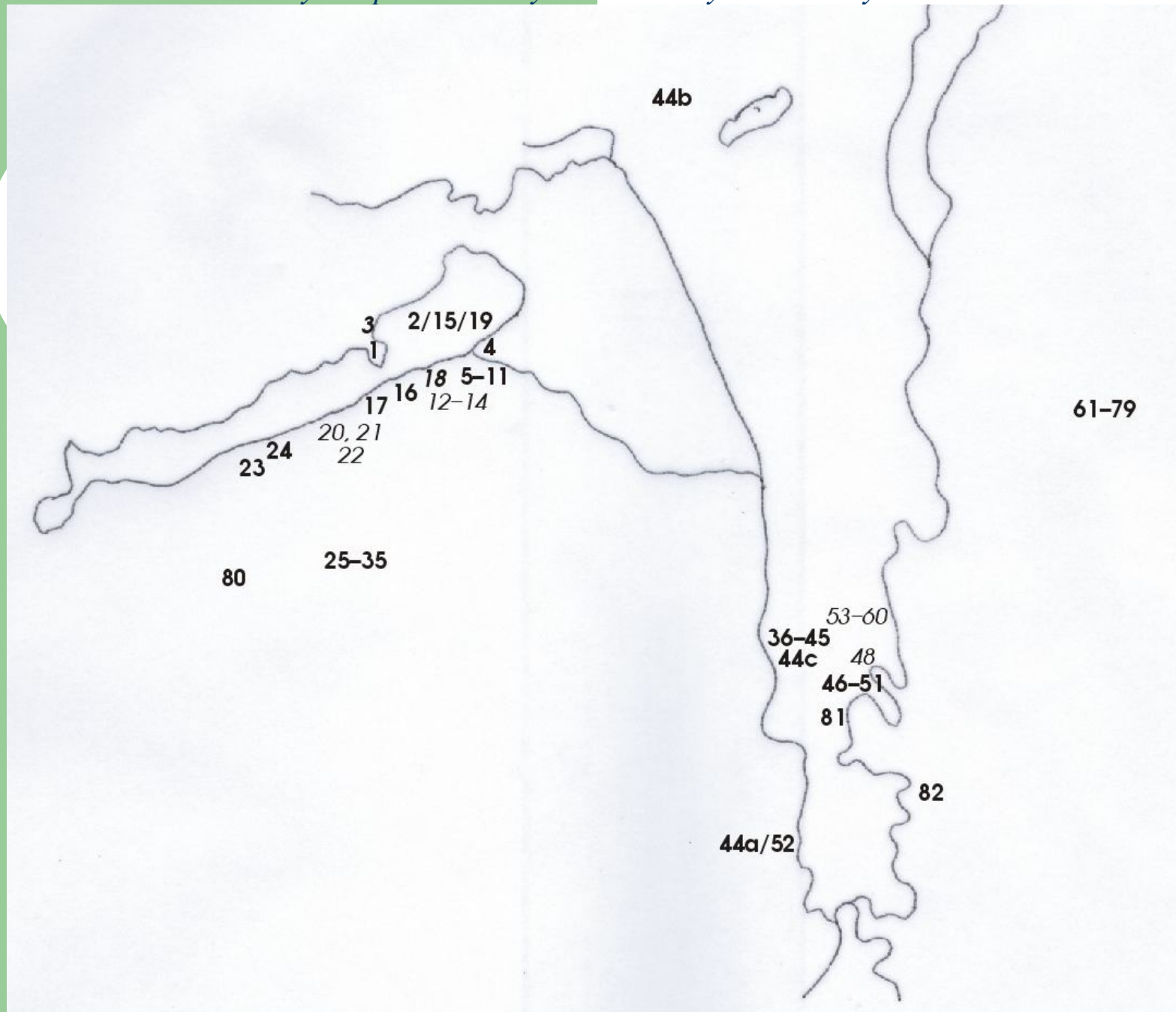
első hiteles, első eredeti oklevél

82 magyar szórvány

A Tihanyi alapítólevél helynévi szórványai (forrás: DHA)

01. in loco, qui vulgo dicitur *Tichon*
02. super *Balatin*
03. locus, qui vocatur *Petra*
04. rivulus namque, qui dicitur *Fuk*
05. locus est alius, qui dicitur *Huluoodi*
06. ab eodem *Huluoodi*
07. ad lacum *Turku*
08. ad *Zakadat*
09. ad angulum *aruk*
10. ad *Seg*
11. ad *Ursa*
12. inter *Zilu kut*
13. {inter} *Kues kut*
14. locus, *Kert hel* nomine
15. ab eodem lacu *Bolatin*
16. locus ... cuius est vocabulum *Koku zarma*
17. in *Keuris tue*
18. inter *Seku ueieze*
19. in eodem *Bolatin*
20. inter *Putu ueieze*
21. {inter} *Knez*
22. locus est, cognominatus *Lupa*
23. villa, que uocatur *Gamas*
24. viis, quarum una vocatur *Ziget zadu*
25. locus, qui *Gisnav* dicitur
26. iuxta *Fizeg*
27. *munorau kereku*
28. *Uluues megaia*
29. *monarau bukur[r]ea*
30. ad *Fizeg azaa*
31. ultra *Fyzeg*
32. ad *brokina rea*
33. ad *kurtuel fa*
34. ad *hurhu*
35. ad *monarau kerekv*
36. locus *Mortis* dictus
37. a *Sar feu*
38. *eri itu rea*
39. *Ohut cutarea*
40. ad *holmodi rea*
41. *Gnir ueege holmodia rea*
42. *Mortis uuasara kuta rea*
43. *Nogu azah feherea*
44. ad *Castelic et Feheruuaru*
rea meneh hodu utu rea
45. *Petre zenaia hel rea*
46. uilla, que vocatur *Fotudi*
47. *Aruk tue*
48. ad *Kangrez*
49. ad *Lean syher*
50. ad *Aruk fee*
51. ad *Luazu holma*
52. ad *Kaztelic*
53. ad portum *Ecli*
54. ad *Fidemsi*
55. ad *Aruk tue*
56. ad caput *Petre*
57. ad *Bagat mezee*
58. [ad] *Asauuagi*
59. piscina(s) *Opoudi*
60. piscina(s) *Lopdi*
61. ad *U[gr]in baluuana*
62. ad *aiu*
63. ad *Eleuui humuk*
64. ad *harmu ferteu*
65. ad *Ruuoz licu*
66. ad *harmu hig*
67. ad *Iohtucou*
68. ad *Babu humca*
69. ad *Oluphelr[e]ja*
70. ad *Cuesti*
71. per medium aque, que vocatur *Culun*
72. ad *fekete kumuc*
73. ad *fuegnes humuc*
74. ad *cues humuc*
75. ad *Gunusara*
76. ad *Zakadat*
77. ad *Serne holma*
78. ad *aruk*
79. ad *baluuan*
80. de *Sumig*
81. in *Thelena*
82. lacum *Segisti*

A Tihanyi alapítólevél helynévi szórványainak elhelyezkedése

II. Hazai szórványemlékek

felhasználási lehetőségek

II. Hazai szórványemlékek

felhasználási lehetőségek

oklevelek száma